http://edoc.bseu.by:8080

8. Элиаде, М. Шаманизм: архаические техники экстаза / М. Элиаде. – Киев : София, 2000. – 480 с.

9. Юань, Кэ. Мифы Древнего Китая / Юань Кэ. – М. : Наука, 1965. – 528 с.

10. Groot de, J. J. M. Religious system of China: vol. 6 // Les classiques des sciences sociales [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа: http://classiques.uqac.ca/classiques/groot_jjm_de/religious_system_of_china/volume_6/groot_religious1.pdf. – Дата доступа: 20.11.2018.

С.В. Чувак

УА ГрДУ імя Я. Купалы (г. Гродна)

ЯКУБ КОЛАС ЯК ВЫРАЗНІК МАСТАЦКАЙ КАРЦІНЫ СВЕТУ БЕЛАРУСКАГА СЕЛЯНІНА

Карціна свету – глабальны вобраз свету – гэта найскладанейшы псіхалагічны феномен, які заўсёды з'яўляецца вынікам усёй духоўнай дзейнасці чалавека. Карціна свету, надзейна ўгрунтаваная ў чалавечым досведзе, сама ляжыць у падмурку чалавечага светабачання і светаўспрымання пры кожным стасунку чалавека са светам. Яна выступае сэнсавым замяшчальнікам свету, яго «ідэальным» двайнікам, пры гэтым для яе носьбіта яна з'яўляецца абсалютна сапраўднай. Так выяўляецца абавязковы характар гэтага фенамену. Карціна свету – сімвалічна-сэнсавая заслонка ад рэальнага свету і адначасова сродак яго спасціжэння і класіфікацыі, які непазбежна звязаны са стварэннем пэўнай «агульнай схемы» прыроднай і сацыяльнай рэальнасці, светабудовы і месца чалавека ў ім [5, с. 27]. Карціна свету – вынік інтэрпрэтацыі свету, адначасова яна стварае ўмовы для перцэпцыі наваколля. Карціна свету ўвасабляе папярэдні досвед пра свет і задае сэнсавую прастору для функцыянавання розных схемаў паводзінаў і іх нормаў. Такім чынам, карціна свету суадносіцца з культурай у значэнні гэтага паняцця, як усяго рэчаіснага свету, уцягнутага ў сферу чалавечай дзейнасці, г. зн. сэнсаарганізаванага свету. З анталагічнага пункту гледжання культуру можна разглядаць як аб'ектывізацыю карціны свету [5, с. 36].

Культура складаецца з розных знакавых сістэм розных узроўняў (мова, рэлігія, навука, літаратура і інш.). Кожная з такіх сістэм па-рознаму мадэлюе свет у залежнасці ад сваіх магчымасцяў, іншымі словамі, зыходзячы са свайго інструментарыя, канкрэтных сацыяльных, гістарычных і многіх іншых акалічнасцяў, ствараецца мноства рэалізацый карцінаў свету з канкрэтным сэнсавым напаўненнем, зразумелым найперш тым, хто іх стварае і тым, хто іх спажывае. Так з'яўляюцца разнастайныя мадэлі свету або іх фрагменты. Нятоеснасць, разнароднасць такіх знакавых мадэляў забяспечвае шматграннасць бачання свету, кампенсацыю недахопу інфармацыі ў той ці іншай сістэме. У выніку такога шматкодавага мадэлявання рэчасінасці ствараецца агульная мадэль свету культуры. Даследаваць яе аднаму навукоўцу той або іншай асобна ўзятай дысцыпліне, на нашу думку, уяўляецца праблематычным. А вось асэнсаваць і апісаць мадэль свету, створаную той або іншай семіятычнай сістэмай з улікам яе спецыфічных кодавых сродкаў, выявіць складовыя элементы гэтай канструкцыі, магчыма. Мастацкая літаратура, як від эстэтычнай дзейнасці чалавека, валодае шырокім дыяпазонам спецыфічных сродкаў і формаў. Якуб Колас так азначаў для сябе сутнасць мастацкай, літаратурнай творчасці: «Навука адмаўляцца ад першапачатковай праўды – таго, што было ў сапраўднасці, і выклікаць на свет новую праўду – тое, што ўбачыў мастак. І каб усе ўспрымалі створаную ім праўду, нібыта ніколі не існавала той першай, праўды рэчаіснасці» [3, с. 114]. Важна, што кожны з элементаў мастацкага твора па-свойму падкрэслівае рэчаіснасць, указвае на яе, вылучае той ці іншы бок.

Якуб Колас як і Янка Купала, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі і многія іншыя пісьменнікі пачатку стагоддзя, схільныя былі ставіць знак роўнасці паміж паняццямі «народ» і «сялянства» [6, с. 84]. У сялянстве бачылі тую сілу, якая стане фундаментам фармавання беларускай нацыі [6, с. 41]. Духоўныя патрэбы мастака супалі з галоўнымі тэндэнцыямі літаратурнага працэсу свайго часу, яго творчасць стала адказам, рашэннем задачаў, якія паўсталі перад нацыянальна свядомай часткай грамадства. Неабходна было выпрацаваць новы погляд на галоўнага героя – селяніна і ўвасобіць гэты погляд у канкрэтных вобразах, гэта значыць паказаць хлебароба не толькі як ахвяру несправядлівага сацыяльнага ладу, але і як

унутрана багатую асобу, здольную сваімі сіламі дабіцца лепшага жыцця [4, с.10]. Найперш самому селяніну трэба было данесці яго маральную вартасць і каштоўнасць яго як асобы.

Менавіта Колас уздымае вобраз беларускага селяніна на незвычайную па сваёй мастацкай вартасці вышыню. І робіць ён гэта ва ўласцівай толькі яму манеры. Пераважная большасць даследчыкаў творчасці Я. Коласа прыходзяць да высновы, што мастак – найперш вельмі «зямны» (азначэнне І. Навуменкі) паэт эпічнага даравання [1, с. 45] найвялікшы сялянскі пясняр Беларусі» [7, с. 187]. У сваіх творах пісьменнік не шукае яркае, выключнае. Тое, што знаходзіцца вакол чалавека вёскі, праявы штодзённасці, побыт і з'яўляюцца прадметам адлюстравання ў творах класіка. Як зазначае У. Гніламёдаў «свет бачыцца паэту ў яго дыферэнцыраванай матэрыяльна-рэчыўнай прадметнасці, багацці і плоцевасці фарбаў» [1, с. 47]. Вось як сам Колас фармуляваў сваё мастацкае крэда, цытуючы словы А. Чэхава: «Чем предмет обыкновеннее, тем выше нужно быть поэту, чтобы извлечь из него необыкновенное и чтобы это необыкновенное было, между прочим, совершенная истина» [3, с. 113–114]. Менавіта ў паўсядзённасці, быце шукае Колас праявы высокага, прыгожага, быццёвага, таго, што выяўляе сутнасць характару, прычыны, механізмы, матывы ўчынкаў і паводзінаў. Коласу заўжды было цікава назіраць за чалавекам у побытавай сферы. Побыт у яго творах наогул можна лічыць адным з важнейшых стылёва-жанравых, сацыяльна-псіхалагічных кампанентаў. У коласаўскім разуменні побытавая рэальнасць дае пісьменніку вельмі шырокія магчымасці для раскрыцця і самавыяўлення чалавека. Пра гэта ён гаварыў у шэрагу сваіх літаратурна-публіцыстычных артыкулаў, а галоўным чынам – падмацоўваў сваю думку мастацкім словам, звычайна аддаючы перавагу бытавому эпізоду, дзе пабуджае чалавека раскрыцца выключна важнай і ў многіх выпадках сутнаснай рысай сваёй індывідуальнасці.

Самыя разнастайныя, часам супярэчлівыя, праявы сялянскай культуры выяўляюцца ва ўсёй творчасці Коласа: у ранніх іранічных апавяданнях-замалёўках вясковага жыцця («Чорт», «Кірмаш», «Дзяліцьба» і інш.), у алегарычным цыкле апавяданняў «Казкі жыцця», у трылогіі «На ростанях», і, канешне, у паэтычных шэдэўрах мастака – паэмах «Новая зямля» і «Сымон-музыка». Ды і вобраз селяніна прайшоў сур'ёзную эвалюцыю. У ранніх апавяданнях,

вершах лірычны герой – пераважна збіральны вобраз або адзін з грамады (вершы «Рольнік», «Людскія слёзы», «Мужычае жыццё», апавяданні «Выбар старшыні», «Калодка пчол» і інш.). Паступова Колас праз больш шырокі паказ духоўнага свету сваіх персанажаў ад «мы» пераходзіць да «я», да выражэння «самасці» (тэрмін В. Жураўлёва), індывідуальнасці, выходзіць на стварэнне манументальнай, шырокай па часава-прастораваму ахопу мадэлі быцця беларуса ў свеце – вобраз Міхала ў паэме «Новая зямля». Мастацкае абагульненне ў паэме перарастае рамкі аўтабіяграфізму і ўзнімаецца да ўзроўню сацыяльна-тыповага, аб'ектыўна-гістарычнага [1, с. 91]. Па сутнасці, мастацкая прастора паэмы – гэта беларускі культурны канон, сфармуляваны і зафіксаваны ў слоўных вобразах талентам Якуба Коласа, мадэль культуры, якая вызначае самыя важныя яе складовыя элементы.

Коласу было важна не толькі паказаць селяніна, намаляваць яго вобраз, а знайсці водгук на сваю творчасць, бо найперш сялянству яна была скіраваная. Словамі Лаўрына Сялібы яму трэба было знайсці «шлях, які вядзе яго – сына народу – да самога народу» [7, с. 189]. І ён выдатна рэалізаваў гэту высакародную асветніцкую задачу. Мадэль сялянскага свету, прапанаваная Коласам на старонках яго твораў, ва многім супала са светаадчуваннем і светаразуменнем яго чытачоў. Аўтар не глядзіць на вёску збоку, холадна і развfamжліва. Яго аповед – гэта расказ кагосьці з грамады, вясковага чалавека, які нічым не вылучаецца са свету, пра які расказвае і таму можа прадставіць яго беспамылкова. Каштоўнасныя акцэнты, акрэсленыя аўтарам, знайшлі актыўную падтрымку ў беларускай грамадскасці пачатку XX стагоддзя. Да прыкладу, газета «Народ» ад 30 красавіка 1928 г., паведамляючы аб выданні паэмы «Новая зямля», так пракаменціравала гэты факт: «Гэта найцікавейшы й найвыдатнейшы твор беларускай літэратуры павінен быць у кожнага Беларуса» [7, с. 185].

Творчасць Якуба Коласа была шырока запатрабавана не толькі яго сучаснікамі, але і наступнымі пакаленнямі. Стала класікай літаратуры не толькі па той прычыне, што аўтар «валодаў надзвычай шырокім, багатым і разнастайным спектрам мастацка-выяўленчых сродкаў і тонкім адчуваннем магчымасцей рэалістычнай і рамантычнай метадалогіі» [2, с. 71]. Ідэі, вобразы, малюнкі твораў мастака былі блізкімі і зразумелымі не толькі простым беларускім сялянам, але і ўсім тым, хто дбаў аб будучыні

беларусаў, аб развіцці беларускай культуры. Эстэтыка твораў Якуба Коласа, іх глыбокі маральна-філасофскі патэнцыял у многім прадвызначылі не толькі развіццё нацыянальнай беларускай літаратуры, але вылучылі асобу самога пісьменніка як ідэолага нацыянальнага Адраджэння, што дазволіла называць яго «падпорай вялікага гмаху ўселюдзкай культуры» [7, с. 189]. Мастацтва Коласа дапамагала будаваць светапогляд будучага. Яно вырастала з айчыннай рэчаіснасці, адказвала на яе запатрабаванні, а не было запазычана і не было прадуктам іншай дзейнасці. Творчасць Якуба Коласа стала дыялогам паміж паэтам і нацыяй: ён ставіў пытанне перад нацыяй пра самае важнае ў яе лёсе, а нацыя павінна знайсці такі адказ, які прадчуваў і рыхтаваў паэт, г. зн. Коласавы мастацкія творы, не толькі знаходзілі водгук у нацыянальнай супольнасці, уздзейнічалі на яе мысленне і паводзіны і тым самым выражалі і стваралі з сялянскага светаразумення нацыянальны, беларускі светапогляд. Сфармуляваныя Коласам ідэалы і сімвалы, вылучаная ім структура светаразумення сялянства былі актыўна падтрыманы не толькі мастакамі слова наступных пакаленняў, але і многімі з тых, хто разважаў аб лёсах беларускага этнасу ў пазнейшы час.

Літаратура

1. Гніламёдаў, У. Ад даўніны да сучаснасці: Нарыс пра беларускую паэзію / У. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 246 с.

2. Жураўлёў, В.П. Чалавек на шляху «малой» і вялікай свабоды / В.П. Жураўлёў // Каласавіны : матэрыялы навуковай канферэнцыі, Мінск, 2–3 лістапада 1997 / Дзярж. літ.-мемар. музей Я. Коласа; рэд. І.А. Зайцава. – Мінск,1998. – С. 71–75.

3. Лужанін, М. Колас расказвае пра сябе: Аповесць-эсэ / М. Лужанін. – Мінск : Маст. літ., 1982. – 446 с.

4. Мушынскі, М. Свайму часу і вечнасці / М. Мушынскі // Колас Я. Збор твораў у 20 т. – Мінск : Беларуская навука, 2007. – Т. 1. Вершы (1898–1910). – 2007. – С. 8–145.

5. Санько, С. Штудыі з кагнітыўнай і кантрастыўнай культуралогіі / С. Санько. – Мінск: БГАКЦ, 1998. – 190 с.

6. Тычына, М.А. Янка Купала і Якуб Колас: учора і сёння / М.А. Тычына. – Мінск : Беларуская навука, 2012. – 493 с.

7. Чувак, С.В. Якуб Колас і Заходняя Беларусь / С.В. Чувак // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – Беласток, 2004. – № 21. – С. 183–190.